



سیری در مفاهیم معماری اسلامی

غلامرضا حق‌بین

www.ketab.ir

سرشناسه	حق بین، غلام رضا، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور	سیری در مفاهیم معماری اسلامی
مشخصات نشر	تهران: آپ، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۱۱۰ص: ۱۴/۵ X ۲۱/۵/س.م.
شابک	۱۰۰۰۰۰ ریال ۹۵۴۲۷-۱۰۰-۹۷۸-۶۰۰
فهرست نویسی	فلیپا
موضوع	هنر اسلامی -- ایران
کتابشناسی ملی	۳۸۲۵۴۷۲



انتشارات آپ

سیری در مفاهیم معماری اسلامی

مؤلف: غلام رضا حق بین

ویراستار: علی درویشانی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۴

شابک: ۹۵۴۲۷-۱۰۰-۹۷۸-۶۰۰

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

Email: alidarvishan.ir@gmail.com

پیشگفتار ۶

فصل اول :

مفاهیم و کلیات ۳۱

فصل دوم :

عرضه های هنر شیعی در ایران ۴۳

معماری ۴۳

کتیبه ها ۵۳

جغاری ۵۶

سفالگری ۵۶

خوش نویسی ۵۶

تذهیب و تزیین ۶۰

نگارگری ۶۱

صنایع چوبی ۶۴

نقاشی زیر لاک ۶۶

خاتم کاری ۶۷

گره چینی ۶۸

فلزکاری ۶۹

مسکوکات ۷۲

نقوش و مهرها ۷۵

نتیجه ۷۴

پیشگفتار

نشانه‌های موجود در هنر، ادبیات و معماری اسلامی، شناخت اندیشه‌های موجود در مورد معنای نمادها و نشانه‌های اسلامی را امری ضروری می‌سازد که می‌تواند هویتی مسجّم و وحدانی را در فضاها و گوناگون زندگی ایجاد کند. معنا به «مفهوم کلام» و «باطن» باز می‌گردد و لغت معنوی به «امری منسوب به باطن» مربوط است که در مقابل آن لغت «صورت» قرار دارد.

به‌طور عام، پرداختن به معنا پرداختن به مباحثی است که ریشه این دنیایی ندارد و منتقدان معناگرا، معتقدند در پس صورت، کالبد و جسم اثر هنری، معانی و مفاهیم آن جهانی جاری است؛ آنان هدف خود را کشف رموز آن جهانی معماری می‌دانند. آنچه پژوهشگر و منتقد معناگرا را با مورخان هنر متمایز می‌کند، سیر عمودی و غروج به سمت کمال مطلق است، در حالی که مورخ نگاهی توصیفی به تاریخ دارد و ناظر سیر تاریخ است و تحلیلگر آن نمی‌باشد.

از سوی دیگر باتوجه به این نکته که دین منبعی پایان ناپذیر برای خلاقیت هنری است و ارتباط راهبردی با هنر برقرار می‌کند؛ خلاقیت های هنری دینی در اشیاء و فرآیندهای متفاوتی تجلی می‌یابد: در معماری، صنایع دستی، شمایل

نگاری و دیگر مصنوعات مذهبی، در کلیشه‌ای کردن صورت‌ها، شکل‌ها و آوازاها و ریتم‌هایی که ارزش تاثیر گذاری آنها به اثبات رسیده است.

تکامل مستمر منطق درونی هنر؛ این تنش و بی اعتمادی را پدید می‌آورد. چون این روند تکاملی خود را در قالب صورت به نمایش می‌گذارد و هنر با ادعای بر عهده داشتن کار کرد نجات بخشی، آشکارا به تنوع در حوزه صورت‌ها رو می‌آورد. پس دین و هنر هر دو "صورت" را امری عارضی و جدای از معنی و فاقد اعتبار می‌دانند، ولی گرایش‌های سنتی که تمایل به صورت‌های تثبیت یافته و لایتغیر هستند، به تعارض با هنر و در اصل با مقاصد عالی دین بر می‌خیزد. تجربه عرفانی نیز در نه تنها با هر نوع صورتی بیگانه است، بلکه با آن در تعارض و خصومت به سر می‌برد. چون صورت در نظر عارف نامبارک و بیان ناپذیر است، زیرا او با تمام وجود اعتقاد دارد که باید همه صورت‌ها بی اعتبار شوند، به این امید که همه چیز در بیگانگی مطلق که در ورای هر نوع صورت و یقین است، مستحیل گردد.^۱

دین به منظور استمرار حیات و پیام خود با عناصر دیگر فرهنگی مثل علم، حکمت، هنر و اسطوره در تعامل است. اسلام نیز این رویکرد را دنبال کرده و از این ره گذر توانسته است باورها و دست آوردهای خود را در همه ابعاد فرهنگی نشان دهد. بحث تعامل دین و هنر علیرغم اهمیت، آنهم در شرایط کنونی، مورد غفلت جدی عالمان دینی قرار گرفته و بجز تعدادی انگشت شمار، عموم آنها از نگاه عارفانه یا فیلسوفانه به این حوزه دوری جسته اند. عامل

^۱ - ماکس وبر: دین، قدرت، جامعه، ترجمه احمد تدین، هرمس، تهران، ۱۳۸۲، ص

اصلی این غفلت یا بی توجهی را، باید در متغیرهای اجتماعی و سیاسی ادوار گذشته تاریخ ایران جست، چون آموزه‌های تشیع هرگز نه تنها در مقام ستیز با عنصر هنر نبوده بلکه باورهای شیعی، در معنی‌گرایی هنر معماری نقش بلندی را ایفا کرده است.

واژه «معماری» در زبان عربی از ریشه «عمر» به معنای عمران و آبادی و آبادانی است و «معمار»، بسیار آباد کننده. در زبان فارسی برابرهایی گوناگونی برای آن آمده است مانند: «والادگر»، «راز»، «رازیگر»، «زاویل»، «دزار»، «بانی کار» و «مهراز». مهراز، واژه‌ای است که از «مه» + «راز» درست شده و مه برابر مهر و بزرگ بنیان است. بنابراین از دو بخش «مه»، به معنای بزرگ و «راز» به معنای سازنده درست شده است. این واژه برابر مهندس معمار به تعبیر امروزی است.

در زبان لاتین نیز واژه «architect» از دو بخش «archi» به معنای سر، سرپرست و رئیس و tecton به معنای سازنده درست شده که کاملاً هم‌تراز با واژه مهراز می باشد. مفهوم دقیق واژه معماری ریشه در واژه یونانی archi-tecture به معنای ساختن ویژه دارد، ساختنی که هدایت شده و همراه با آرخبه باشد. آرخبه (arkhe) از فعل آرخبین (arkhin) به معنای هدایت کردن و اداره کردن است.

معماری در جهان اسلام، یکی از بزرگترین جلوه‌های ظهور یک حقیقت هنری در کالبد مادی بشمار می‌رود. از لحاظ تاریخی معماری اولین هنری بشمار می‌آید که توانست خود را با مفاهیم اسلامی سازگار نموده، از طرف مسلمانان مورد استقبال قرار گیرد.